

Qarabağ xalçalarında insan təsvirləri

Arzu Zeynalova

Sanatşünaslıq üzrə fəlsəfə doktoru

E-mail: arzu.zeynalova.1987@mail.ru

Maqalədə dünya ədəbiyyatının, o cümlədən Avropa mühitində məşhur bədii əsərlərin qəhrəmanlarının Qarabağ xalçalarında əks olunması araşdırılıb.

Ümumiyyətlə, Qarabağ xalqı hər zaman M.P.Vaqifi bir şair kimi sevmişdir. Qarabağ xalçalarında zaman-zaman toxunmuş şairin portreti buna sübutdur.

Əlimizdə olan belə xalçalardan bir nümunədə şairin portreti qırmızı yerlikli arasahanın mərkəzində yerləşdirilib.

Qarabağda yaşayan ustalar öz təkcə Azərbaycan və Şərq mühitinə aid müəllif və ədəbi personajları deyil, Avropa diühalərini, onların əsərlərini qəhrəmanlarını da tanıyaraq obrazlarını xalça üzərində təsvir etmişlər.

Hazırda Bakıda yaşayan Ağdam sakinlərindən əldə etdiyimiz xalça mühüm əhəmiyyət daşıyır. Xalçanın arasahasında qara fon üzərində gözəl geyinib rəqs edən "Karmen" obrazını görürük. O, ispan milli geyimində verilmişdir.

Məlum olduğu kimi, bu əsərin məzmunu çox sadə

bir mövzu üzərində qurulub. Xalçada da öz gözəlliyi və rəqsi ilə bütün Sevilnyada məşhurlaşan Karmen rəqs edən anda təsvir olunub. Karmenin enli, uzun, rəngli parçalardan tikilmiş atəyi, incə bədənini bürüyən qırıqnlı, qırmızı köynəyi onun oynadığı rəqsin manerasına tam uyğundur.

Təbii ki, bu obrazın toxunuşu və real formada rəqsin plastikasının aydınlığı xalçanın özü tərəfindən deyil, hardansa iqtibasını təsdiqləyir. Lakin eyni zamanda xalçaçı usta kompozisiyanı gözəl qurmuş, rəqs zamanı qıvrılmış bədənini ehtirasını verməyə çalışmışdır. Karmenin sol ali yuxarıda, sağ ali isə belindən aşağıda təsvir

edilib. Üz ifadələri onun gözəlliyi, gəncliyi ilə bərabər, eyni zamanda əsərin qəhrəmanı kimi müstəqillik, azadlıq simvolunu da qabardır. Məşhur ispan rəqslərinin, o cümlədən "Karmen" obrazının da əsas atributlarından biri qadının başının sol tərəfində saçına taxılması qızılğuldur. Məlumdur ki, qızılğul bütün Şərq poeziyasında məhəbbət simvolu hesab olunur. Hər zaman qızılğulün gözəlliyi

bülbülün yanığı nakam mahnısı ilə əhatələnir. Xalçanın üzərindəki "Karmen" obrazı Qarabağda portret və təsvirli xalçaların ənənəvi xarakter daşdığıdır bir daha sübuta yetirir.

Haşiyə açıq yaşıl rəngdə olub, üzəri yarpaqlı qızılğullarla bəzədilmişdir ki, bu da Qarabağa xas geniş yayılmış nabati naxış formalarından biridir. Beləliklə, hazırkı xalça xovlu olub, Qarabağda toxunan təsvirli xalçaların ən yaxşı nümunələrindən hesab edilə bilər.

Qarabağın süjetli xalçaları içərisində bir neçə əsər də var ki, bunlardan birinin təsvirində yer alan qayıq forması qədim Misir fironlarının Nil çayında istifadə etdikləri qayığa bənzəyir.

Arxa planda ağ buludlar, xurma ağacı, açılmış qızılğullar, ön planda isə qırmızı güllər və ağ kalalar təsvir edilib. Bu xalça Nil çayında qayığın içində uzanib istirahət edən Kleopatraya həsr edilmişdir. Kleopatranın sağ və solunda iki qadın yer alıb. Hər ikisi qayıqda aylaşılıb. Bellərindəki karpici rəngli qanadlarından onların qoruyucu mələk olduğu anlaşılır. Daha bir qadın çaya girərək qayığı yavaş-yavaş hərəkət etdirir.

Bu romantik bir süjet olub, şahzadə Kleopatranın bir səhərinin özündə əks etdirir. Ətrafdakı istər təbiət təsvirləri, gül, çiçək, ağac, istərsə də Kleopatranın üz ifadəsi yalnız xoşbəxtlik və firavanlıq rəmzi kimi qəbul edilə bilər. Suda üzən ördəklər də bu xoşbəxtliyin simvolu kimi qiymətləndirilə bilər.

Gertrudanın görüşündən götürülmüş epizoddur.

Tabii ki, xalçadakı süjet çox romantikdir. Hər iki obraz zəngin geyimlərdə verilmişdir. Gertrudanın dizlərinin altında xalça və yumşaq yastıqlar vardır. Klavdinin arxasında geniş təbiət təsviri verilmişdir. Lakin çox uzaqda olduğu üçün görünür. Göydəki buludlar daha aydındır. Gertrudanın sağ tərəfində masa, masanın yanında isə yaşıl rəngli bahalı pərdə təsvir edilib. Döşəmə başdan-başa qırmızı xalçalarla örtülüdür. Xalçanın həşiyəsinin fonu qara rəngdədir və Qarabağa xas qırmızı rəngli, yaşıl yarpaqlı gül dəstələrinin təkrarı ilə formalaşmışdır ki, daha çox bahalı çarçivəni xatırladır. Xalçanın üzərində kiritilən hərfləri ilə "H.İsmayil" yazılıb. Ümumi olaraq rənglər gözəl təpilməlidir.

Qarabağ xalça ustaları belə süjetli xalçalara xüsusi önəm veririlər və onları qiymətli əsər kimi evlərində qoruyub saxlayır, çox zaman toy məclislərində, qonaqlıqlarda divardan asırlar.

Nəticə etibarilə qeyd etmək lazımdır ki, rəngkarlıq əsəri kimi qiymətli hesab edilən süjetli xalçalar qızlara həzib verilərək nəsilənəslə ötürülür. Beləliklə, ailə yadigarı kimi saxlanılan xalçalar Qarabağ xalça sənətinin qorunmasında mühüm əhəmiyyət kəsb etmiş olur. ♦

Xalçada bir neçə intensiv rənglərdən, o cümlədən tünd və açıq yaşıl, qırmızı, ağ və qara rəngdən istifadə edilmişdir. Xalça xovludur və Tərtər şəhərində yaşayan Qarabağ köçkününün evində saxlanılır. Təsvirlərin məlum bir tabloda götürüldüyünü isbat edən cəhətlərdən biri də rəng keçidlərinin haddən artıq çoxluğuudur ki, bu da geyimlərin fakturasını verməyə imkan yaradır.

Mahirə xanım tərəfindən toxunan digər süjetli xalça Qarabağın süjetli xalçaları içərisində qiymətli xalq yaradıcılığı nümunəsi sayıla bilər. Bu süjetin ümumi əhvali-ruhiyyəsi sevgi və məhəbbət səhnəsini əks etdirir. Hadisə hər hansı bir köşkdə baş verir.

Köşkün ümumi memarlıq üslubunu nəzərə alsaq, belə qənaətə gələ bilərik ki, hadisə İtalyada baş vermiş və Vilyam Şekspirin əsərindən səhnəni əks etdirir. "Romeo və Culyetta" və ya "Otello"dan götürülmüş bir fraqment ola bilərik. Çox güman ki, "Hamlet"dan götürülmüş təsvirdir. Əgər "Otello" əsərindən olsaydı, Otellonun üzü qara rəngdə verilməli. "Romeo və Culyetta"da obrazlar daha gənc olardı. Çox güman ki, bu, Şekspirin "Hamlet" əsərində Klavdi ilə

Ədəbiyyat:

1. Tağıyeva R. Azərbaycan xalçası ensiklopediyası. İki cild. II cild. Bakı, 2015. 632 s.
2. Kərimov L. Azərbaycan xalçası. I cild. Kəki-Leninqrad, 1961, 239 s.
3. Əfəndi R. Azərbaycan dekorativ-təbiiq sənətləri (orta əsrlər). Bakı, "İşıq", 1976, 190 s.

Резюме

Хотим отметить, что мастера карабахских ковров придают особое значение сюжетным коврам. В качестве произведения хранят их в своих домах как нечто ценное, на свадьбах и празднествах их часто вешают на стены. Хотелось бы подчеркнуть еще одну вещь, что сюжетные ковры, как произведения живописи, также отдают двेषунам как приданое, и передаются из поколения в поколение. **Ключевые слова:** Карабахская школа ковроткачества, М.П.Вагиф, "Кармен", "Гамлет", ворсовые ковры.

Summary

As a result, it should be noted that we took most of the carpet samples given in the article from the Karabakh refugees and obligatory refugees placed in capital Baku and other regions of Azerbaijan. As mentioned above, we should say that there is no information about most of the samples in the work of art critics and the researchers working in decorative-applied arts.

Key words: Karabakh school of carpet weaving, MP Vagif, "Car-men", "Hamlet", pile carpets.